

Imenik obrtnika i trgovaca iz 1891. godine u gradu i kotaru Križevci

MIRA KOLAR-DIMITRIJEVIĆ

Anićeva 25

HR – 10 000 Zagreb

mira.kolar@zg.t-com.hr

Prethodno priopćenje

Preliminary communication

Primljeno / Received: 20. 8. 2019.

Prihvaćeno / Accepted: 20. 11. 2019.

ELIZABETA WAGNER

Draškovićeva 23

HR – 10 000 Zagreb

Demografska kretanja u Hrvatskoj, a osobito gospodarska statistika, još uvijek nisu dovoljno istraženi. O tome u upravi Zemaljske vlade nema detaljnih podataka. Jedan od razloga je i taj što je tijekom polustoljetnog trajanja Hrvatsko-ugarske nagodbe gospodarstvo potpadalo pod mađarsko ministarstvo u Budimpešti. Želeći dokazati da je u Hrvatskoj proizvodno vanagrarno gospodarstvo bilo dostatno i poslije 1872. godine, kada je zabranjeno djelovanje cehova, ban Khuen-Héderváry naložio je izradu Adresara koji će sadržavati popis obrtnika i trgovaca na području zagrebačke Trgovačko-obrtne komore. Taj Adresar obrtnog i poslovnog svijeta u Hrvatskoj otisnut je u vrlo malom broju primjeraka i vjerojatno nije imao širu upotrebu. No, njegov sadržaj izuzetno je važan zato što donosi popis obrtnika i trgovaca koji su 1891. godine djelovali na području sjeverozapadne Hrvatske. Tim popisom obuhvaćeni su i oni obrtnici te trgovci koji su djelovali u selima. Popis na primjeru grada Križevaca otkriva da je obrtništvo bilo zastupljenije od trgovanja i da su se trgovanjem bavili uglavnom Židovi te stranci, dok su se obrtništvom bavili uglavnom domaći ljudi.

Podaci u ovom članku donijeti su posebno za Križevce, a posebno za ostala mjesta križevačkog kotara kakav je bio 1890. godine, nakon što je Khuen-Héderváry 1886. godine izvršio novu administrativnu podjelu zemlje. Usprkos tome što je popis nedostatan i što obiluje loše pisanim imenima, njegov sadržaj omogućava i donošenje zaključaka o unutrašnjim migracijama.

Ključne riječi: Križevci, križevački kotar, 1891. godina, obrtnici, trgovci

1. Uvod

Poslije zabrane djelovanja cehova 1872. godine, Hrvatska se odjednom našla u velikim neprilikama zbog nedostatnog pružanja zanatskih usluga. Više nije bilo mjesta u kojima bi se nabavljala i popravljala kupljena roba potrebna svakom kućanstvu. Ban Ivan Mažuranić uspio je u Saboru 'provući' brojne zakone koji su bili dobri za Hrvatsku, ali to nije mogao učiniti za gospodarstvo. Naime, Hrvatsko-ugarskom nagodbom gospodarstvo je potpadalo pod poslove koje rješava zajednički parlament u Budimpešti te je od 1872. do 1884. godine, kada je donesen dugo očekivani Zakon o radnjama, u trgovanju i obrtništvu vladao kaos. Takvo stanje privlačilo je obrtnike i trgovce iz razvijenih dijelova

Austro-Ugarske monarhije, koji su, posebice nakon 1862. godine kada je željeznica došla do Zagreba i Siska te nakon širenja mreža željezničkih pruga, počeli pristizati u Hrvatsku i Slavoniju. Krajem 19. stoljeća i tijekom prvog desetljeća 20. stoljeća gotovo čitava sjeverna Hrvatska bila je protkana željezničkim prugama koje su donosile strani kapital, stranu robu te dolazak stranih trgovaca i obrtnika u krajeve koji su vapili za dobrim trgovinama i vještim obrtnicima. Očekivanja su se ispunila samo djelomično. Naime, zajedno sa stranim kapitalom, u zemlju su ušle i metode ponašanja koje su donijeli neki trgovci te obrtnici. Trebalo je dugo vremena dok se, a pored neobaveznog učlanjenja u Trgovačko-obrtničku komoru i Obrtne udruge, nisu osnovali Savezi trgovaca i industrijalaca, odnosno Savez hrvat-

Tablica 1. Upravna struktura grada i kotara Križevci 1903. godine.*

Grad / Upravna općina	km ²	Stanovnika	Prebivališta				
			grad	sela	majuri	zaseoci	ukupno
Grad Križevci	38	4 408	1	4	-	-	5
U. o. Gradec	37	2 588	-	8	-	-	8
U. o. Raven	114	7 832	-	36	-	7	43
U. o. Sv. Ivan Žabno	122	7 336	-	22	3	-	25
U. o. Sv. Petar Orehovec	114	8 815	-	36	2	3	41
U. o. Vojakovac	191	10 510	-	24	-	18	42
U. o. Vrbovec	200	12 536	-	41	5	6	52
Ukupno	816	54 025	1	171	10	34	216

* *Političko i sudbeno razdjeljenje i repertorij prebivališta Kraljevina Hrvatske i Slavonije po stanju od 1. travnja 1903.* (Zagreb: Kralj. Hrv-slav-dalm. zemaljska vlada, 1903), str. XIV–XVI.

skih obrtnika, koji je osnovan 1907. godine zato da bi brinuo o stručnoj kvalifikaciji privrednikā i zato da eliminira nepodobne te nesposobne.

Nakon 1873. godine trgovačke i obrtničke radnjice su poput gljiva poslije kiše, često bez potrebnog znanja i opreme, pa su u Hrvatsku nagrnuili brojni uspješni, ali i neuspješni obrtnici iz razvijenijih dijelova Monarhije. Bavili su se svačim, a nerijetko su se koristili nedopuštenim metodama. Kod trgovaca je otvaranje radnje ovisilo o njihovoj sposobnosti, ali i o kapitalu, zbog čega ih je bilo manje nego obrtnikā, koji su jedini mogli nešto proizvesti ili popraviti. Tada nije vođena nikakva evidencija o kvaliteti obrtnikā i trgovaca u gradovima, općinama, selima i trgovištimā. Brojni obrtnici i trgovci su svoje prvo mjesto potražili upravo u selima, da bi se, ukoliko su skupili dovoljno sredstava, uskoro preselili u veće mjesto, u kojem su kupci bili brojniji ili u kojem su se održavali sajmovi, čiji se broj također počeo povećavati. Zato nije slučajno da su tada otvorene brojne krčme i gostionice, koje su bile mjesto sastajanja te dogovora trgovaca i obrtnika. U njima su se dobivale informacije i sklapali poslovi.

Takvo kaotično stanje i neobaveznost trgovaca i obrtnika da budu članovi Trgovačko-obrtne komore ili neke druge stručne asocijacije, natjeralo je vladu na akciju. Ban Khuen-Héderváry odredio je izradu popisa obrtnika i trgovaca. Njime je nastojao uvjeriti Ministarstvo trgovine i obrta u Budimpešti u to da postoji zadovoljavajući broj obrtnika i trgovaca u Hrvatskoj. Pritom je htio postići i to da Ministarstvo uvjeri u nepotrebnost otvaranja proizvodnih pogona ili tvornica. O popisanim privrednicima objavljeni su podaci koji se odnose tek na njihova imena, prezimena i vrstu poslovanja, što je stvaralo lažnu sliku o moći hrvatskog gospodarstva.

U vrijeme izrade tog popisa već je bila provedena upravno-politička podjela zemlje kako ju je zamislio

Khuen-Héderváry. Križevački kotar obuhvaćao je grad Križevce i šest upravnih općina. U Tablici 1. uočavamo podjelu križevačkog kotara na grad Križevce i na upravne općine Gradec, Raven, Sveti Ivan Žabno, Sveti Petar Orehovec, Vojakovac i Vrbovec. Međutim, u *Adresaru* uz ime sela nije naveden upravni kotar, nego pošta, zbog čega su obrtnici ili trgovci pripadali jednoj od sedam pošta križevačkog kotara (Gradec, Križevci, Majur, Raven, Sveti Ivan Žabno, Sveti Petar Čvrstec i Vrbovec), u kojima su obavljane poštanske transakcije. Iz tablica proizlazi da su življenje i obrtništvo u selu bili zastupljeniji od obrtništva i trgovanja u gradu Križevcima. Vlasnici nekih gostionica pritom su još uvijek bili plemići i crkvene zajednice. Na križevačkom području bilo je i deset veleposjedničkih majura, što dokazuje da je plemstvo još uvijek bilo privredni subjekt toga kraja. Sela s obrtnicima i trgovcima bila su brojna, pri čemu neka od njih više ne postoje, jer je započeo proces urbanizacije i kretanja prema mjestima u kojima su bile tvornice, veće radnje i trgovine. U ovom radu objavljuju se podaci za grad i kotar Križevci. Trebalo bi objaviti i podatke za gradove i kotare Đurđevac, Ludbreg te Varaždin. Podaci za Bjelovar već su objavljeni.¹ Usporedba tih podataka ukazat će na razvoj obrtništva i trgovanja 1891. godine, dakle onda kada su se već ustalili mađarski propisi temeljeni na Zakonu o obrtu iz 1884. godine, te onda kada se već učvrstila vladavina promađarskog bana Khuen-Héderváryja.

¹ Mira Kolar-Dimitrijević, »Obrtnici kao temelj privrede u gradovima Bjelovarsko-bilogorske županije od ukinuća cehova do 1941. godine«, *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad [HAZU] u Bjelovaru*, broj 12 (Zagreb – Bjelovar, 2018), str. 1–37.

2. O Adresaru

Gjuro Justić i Ljudevit Strohmayr, činovnici Trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu osnovane 1852. godine, sastavili su po nalogu bana Khuena Hédeváryja, a potom 1891. godine i objavili prvi *Adresar obrtnog i poslovnog svieta u Hrvatskoj g. 1890* na hrvatskom i njemačkom jeziku. Pritom su upozorili na to da taj *Adresar*, premda je sastavljen po službenim izvorima i po nalogu vlade, vjerojatno nije posve točan ni potpun, jer je rađen u vrlo kratko vrijeme. Upozorili su i na to da u njemu ima pogrešaka prilikom navođenja imena i prezimena, posebice zbog njihova kroatiziranja, ali i konstatirali da taj dokument budućim privrednicima može poslužiti kao orijentir u odabiru otvaranja obrta ili trgovine. *Adresar* je obuhvaćao samo područje zagrebačke Trgovačko-obrtničke komore, a ne i one osječke, jer je slavonsko područje od budimpeštanske vlade tretirano drugačije nego područje sjeverozapadne ili uže Hrvatske. Naime, Mađari su Slavoniju tretirali kao dio svojega užeg teritorija, pa su se u njoj nalazili veliki posjedi, a stanovništvo je bilo raznolikije nego u Banskoj Hrvatskoj. Posjedovno pravo u Slavoniji bilo je identično mađarskom i u njoj su se tvornice otvarale puno lakše, posebice ako su im osnivači bili Mađari, Nijemci, Česi ili Slovaci. Tijekom pokreta 1848. godine Srbi su oformili Vojvodinu kao posebnu administrativnu jedinicu, zbog čega su se u njihovim rukama našle brojne obrtničke radnje te trgovine, čime je koncentracija srpskog kapitala bila velika. Želja za prisvajanjem hrvatskih zemalja bila je izražena od svih njezinih susjeda, što je kočilo proces ujedinjavanja koji se kraće vrijeme ostvario tijekom vladavine bana Josipa Jelčića, kada su u sastavu Hrvatske bili i Dalmacija te Međimurje, no koji su ubrzo, kao i uostalom Rijeka, administrativno pripali susjedima. Tijekom 1821. godine započeo je proces ujedinjavanja hrvatskih zemalja u okviru Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, ali je Vojna krajina, koju su naseljavali brojni Srbi, a uz nju i autonomnaške stranke u Dalmaciji, sprečavali i usporavali taj proces koji nije dovršen sve do 1918. godine. No, područje zagrebačke Trgovačko-obrtničke komore bilo je točno određeno već 1851. godine. Riječ je o autohtonom teritoriju koji je zalaganjem svojega plemstva sačuvao posebnost Pragmatičkom sankcijom iz 1711. godine. Usprkos Napoleonskim ratovima, to je područje ostalo gotovo nedirnuto i na njemu se živjelo po običajima staroga prava, ali je Austro-ugarska nagodba iz 1867. godine, a onda i Hrvatsko-ugarska nagodba iz 1868. godine, odluke o gospodarsko-trgovačkim pitanjima dodijelila Mađarskoj. Gotovo sve odluke vezane uz obrtništvo i trgovanje dodijeljene su mađarskim ministarstvima u Budimpešti, koja su donosila zakone koji nisu odgovarali potrebama stanovništva u Banskoj Hrvatskoj, čime

su u sve većoj mjeri kočili privredni razvoj, pa je Hrvatska došla u polukolonijalni položaj prema razvijenijoj Mađarskoj. Zabrana rada cehova u Hrvatskoj i stvaranje građanske države po tuđem modelu uz jaku namjeru mađarizacije hrvatskih prostora, bilo je mučno i vrlo teško, te je tijekom polovice stoljeća trajanja Hrvatsko-ugarske nagodbe izazivalo silan otpor domaćeg stanovništva. U Hrvatsku su nagrnuli strani obrtnici i strani trgovci, s tim da su brojniji bili obrtnici, jer su trgovci morali imati određeni kapital za otvaranje radnji. Svatko se mogao baviti malim obrtništvom i trgovinom, ali ne i velikom trgovinom i industrijom. To je dovelo do opadanja kvalitete roba u Hrvatskoj, što je kritizirao Imbro Ignjatijević Tkalac, koji je bio tajnik Trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu i koji je zbog svojih kritika morao napustiti zemlju i preostali dio života provesti u političkoj emigraciji.²

Adresar ne pruža mnogo podataka. Uglavnom su navedeni ime i prezime, mjesto rada i struka. Usprkos tome, materijal je vrijedan objave. U njega su pohrvaćenim imenima upisani brojni strani obrtnici, premda su bili Židovi, Mađari ili Nijemci. Naime, carskom Okružnicom od 14. srpnja 1787. godine naređeno je da od početka 1788. godine svaki Židov mora imati stalno prezime, a da žene moraju uzeti prezime oca, dok nakon udaje moraju uzeti prezime svojega supruga. Prema tom propisu, Židovi su morali uzeti i jedno njemačko ime koje tijekom života nisu smjeli mijenjati. Tako su u svim kotarskim sjedištima osnovane matične knjige Židova.³

Kaos je nastao prilivom brojnih obrtnika i trgovaca nakon ukidanja domaćih cehova. Premda je donesen u mađarskom parlamentu i potvrđen u Hrvatskom saboru, Zakon o radnjama iz 1884. godine propisivao je i osposobljavanje za pojedine obrte. Kaotično stanje odgovaralo je mnogima, premda su nesposobni i nesnalažljivi ubrzo morali likvidirati svoja poduzeća.

Primjerak *Adresara* čuva se u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Inače, *Adresar* je rađen u Trgovačko-obrtničkoj komori u Zagrebu, a ne u Statističkom uredu u Zagrebu, koji je osnovan 1870. godine i u kojem su radili najbolji statističari Hrvatske. Razlozi za to nisu poznati, ali vjerojatno ih ima i vjerojatno su političke prirode. To potvrđuje prikriivanje *Adresara* od javnosti, kao i tiskanje u vrlo malom broju

² Imbro Ignjatijević Tkalac, *Hrvatsko gospodarstvo polovicom XIX. stoljeća. Izvještaji carsko-kraljevskom ministarstvu u Beču*, priredila i s njemačkog prevela Mira Kolar (Zagreb: Dom i svijet / Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2004).

³ Karl Freiherrn von Czoernig, *Ethnographie der Oesterreichischen Monarchie*, Band III. (Wien: Aus der Kaiserlich-Koeniglichen Hof- und Staatsdruckerei, 1857), str. 185.

primjeraka, premda bi razlog mogao biti i u lošoj te neprovjerenoj kvaliteti njegova sadržaja. *Adresar* sadrži uvod, ali ne i zaključke koji bi se morali izvesti iz objavljenih podataka. Osim toga, u njemu nisu popisane obrtničke radnje, već obrtnici, a isto je učinjeno i kod trgovaca, pa na temelju tog popisa ne možemo izvesti zaključak o veličini i snazi trgovina i obrtničkih radnji, kao ni o broju zaposlenih. *Adresar* objavljuje više imena istoga prezimena u nekoj radnji, navodeći da se netko bavi i nekom drugom strukom, zbog čega se ne može donijeti zaključak o broju radnji. Neki trgovci i obrtnici radili su u više mjesta. Zato sadržaj *Adresara* treba uzimati s oprezom. Istovjetne kategorije zadržane su i u popisu iz 1921. godine, koji upravo zbog toga nikada nije objavljen po zanimanjima, već je ostao ležati u tablama u Statističkom zavodu u Zagrebu. No, u njemu nisu iskazana imena, već samo brojevi, zbog čega se, nažalost, ne može izvesti usporedba s prijašnjim ni s kasnijim vremenom.⁴ *Adresar* iz 1891. godine objavljen je na hrvatskom i njemačkom jeziku. U njega, kao ni u registar koji su vodile Trgovačko-obrtničke komore, nisu upisani podaci o prestanku rada obrta ili su ti podaci upisani naknadno zbog činovnika koji je vodio registar. Neki od upisanih obrtnika ili trgovaca pritom nisu nikada ni počeli s radom. Kada su 1928. godine komore po nalogu predsjednika Vladimira Arka prešle na evidenciju putem kartica odnosno kartoteke, uništena je većina spisa iz kojih su preuzimani upisi. To je ostavilo ogromnu prazninu o radu obrtnika i trgovaca do 1931. godine, kada je donesen novi jugoslavenski Zakon o radnjama, na temelju kojega su obrtnici i trgov-

ci obavezno morali biti članovi Trgovačko-industrijske i Obrtničke komore, pa su informacije bile objavljivane u njihovim glasilima. Industrijalci, bankari i veći privredni subjekti koristili su se financijskim glasilom *Compass*, koje je od 1867. do 1944. godine objavljivala jedna bečka firma na njemačkom jeziku, a sličnu publikaciju su od 1874. do 1944. godine u Budimpešti izdavali i Mađari na mađarskom jeziku i u nju su bile upisane brojne tvrtke s mađarskim kapitalom.⁵ Neki gradovi uspostavili su vlastite registre, pa zahvaljujući tome ipak možemo doznati podatke o radu obrtnika i trgovaca, što možemo doznati i zahvaljujući vođenju registara pri županijskim sudovima, i to posebno za dioničke, a posebno za inokosne firme te zadruge. Usprkos brojnim nedostacima, podaci iz *Adresara* ipak zaslužuju biti objavljeni, jer nakon usporedbe broja obrtnika i trgovaca u kotarima omogućavaju donošenje zaključaka o razvoju ili nazatku gospodarstva u Hrvatskoj.

U ovom radu obrađeni su podaci za kotar Križevci, i to tako što su obrtnici odijeljeni od trgovaca, a onda obrtnici grada Križevaca od obrtnika iz drugih mjesta u kotaru, pri čemu je naznačena pošta, koja je omogućavala kontakte i koja je tijekom tadašnje modernizacije bila izvanredno važno posredničko sredstvo. Time je omogućena usporedba podataka unutar kotara. Na istovjetan način potrebno je dati podatke za koprivnički i đurđevački kotar, čime bi se zaokružilo područje današnje Koprivničko-križevačke županije i stvorile uporišne točke za donošenje zaključaka o situaciji nakon razvojačjenja Vojne krajine, kao i o obrtništva koja su od 1873. do 1895. godine preživjela krizu. Uz to, znali bismo podatke i o tome tko su krajem 19. stoljeća bili nosioci gospodarstva, a osnažila bi se ili osporila tvrdnja da je plemstvo gotovo posve prestalo biti proizvodni i ugostiteljski faktor, premda je na određenim područjima bilo prisutno sve do početka Prvoga svjetskog rata.

3. Obrtnici križevačkog kotara prema popisu iz 1890. godine

U ovom poglavlju najprije će biti iznijeti podaci o obrtnicima u gradu Križevcima. Potom će uslijediti podaci o obrtnicima koji su djelovali u selima, majurima i zaseocima.

⁴ Mirko Korenčić, *Naselja i stanovništvo Hrvatske 1857–1971* (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1979). Vidi i: Petar Korunić, *Naselja i stanovništvo hrvatskih pokrajina 1750–1857. godine*, svezak 1 (Zagreb: Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2018). Korunićevo djelo sadrži brojne popise koji su izrađeni tijekom vladavine bana Josipa Jelačića s ciljem da se Hrvatska pripremi za provođenje reformi koje su joj trebale pomoći za ulazak u moderno doba, ali je sve ostalo samo u planovima. Tim popisima poslužio se Statistički ured Zemaljske vlade pri sastavljanju kategorija za svoje statistike koje su počele izlaziti 1880. godine. Vidi i: Fr.[an] Vrbanić, »Jedno stoljeće u razvoju broja žiteljstva Hrvatske i Slavonije«, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*. Knjiga 140. Razredi filološko-historijski i filozofski-juridički. 52. (Zagreb: [Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti], 1899), str. 17–58. Vrbanićevo istraživanje zasnovano je na proučavanju kretanja u županijama, a ne na nižim jedinicama: kotarevima i upravnim općinama. Istraživanje koje obuhvaća kotare i upravne općine nalazimo tek u *Statističkom godišnjaku Kraljevine Hrvatske i Slavonije* za 1910. godinu. Analizu gradova na prijelazu s 19. u 20. stoljeće vidi u: Božena Vranješ-Šoljan, *Stanovništvo gradova Banske Hrvatske na prijelazu stoljeća. Socijalno-ekonomski sastav i vodeći slojevi 1890–1914* (Zagreb: Školska knjiga / Stvarnost, 1991).

⁵ *Compass. Finanzielles Jahrbuch* (Wien, 1867.–1944.); *Magyar Compass* (Budapest, 1874.–1944.). Tek od 1908. godine u Požezi se počinje objavljivati i *Hrvatski kompas*, koji je izlazio samo tri godine.

3.1. Obrtnici u gradu Križevcima

U Tablici 2. iznijeti su brožčani podaci o obrtnicima, i to najprije za grad Križevce, nakon čega su iznijeti brožčani podaci o obrtnicima u gradu Križevcima. Zatim je iskazan broj obrtnika u gradu, a potom i na području kotara bez grada, te ukupan broj obrtnika u čitavom kotaru. Time su stvoreni uvjeti za usporedbu sa stanjem u cijeloj Bjelovarsko-križevačko županiji, pa i uvjeti za usporedbu sa stanjem na području zagrebačke Trgovačko-obrtničke komore, koja je vodila i izrađivala posebne sumarne statistike. Nazivi obrta zabilježeni su onako kako je to učinjeno u *Adresar*u, pri čemu su zapisani i oni koji nisu bili zastupljeni na području grada ili kotara. Budući da je *Adresar* rađen na njemačkom i hrvatskom jeziku, abecedni slijed naziva struka često nije istovjetan današnjem nazivu, pa time ni abecednom redoslijedu. Neki obrti nazvani su starim, odnosno nje-

mačkim nazivima. Isto tako, u popisu su među obrtnike uvršteni i ugostitelji te krčmari, i to odvojeno. Kasnije, prije početka Drugoga svjetskog rata te struke imale su zasebnu komoru i nisu spadale pod obrtnike, što ukazuje na to da je turizam izborio posebno mjesto u poslovanju. Od druge do pete tablice žene su podcrtane. Njihova malobrojnost ukazuje na to da su nosioci obrtništva i trgovanja bili muškarci, dok su žene bile samo ispomoć, a da su eventualno samostalne bile tek onda ako su bile udovice.

Iz Tablice 2. doznajemo da je u gradu Križevcima bilo 279 obrtnika koji su pripadali nekoj od 49 struka, ali da nije bilo zdenčara i zakupnika zemlje. U kotaru pak nije bilo češljara, četkara, čohača, dimnjačara, fijkarista, kobasičara, kotlara, krojača, krznara, medičara, nožara, pivara, soboslikara, tkalca, tokara, urara, užara i vapnara, zbog čega se za te usluge moralo ići u grad

Tablica 2. Broj obrtnika u gradu Križevcima i usporedba s brojem obrtnika u kotaru 1890. godine.*

Vrsta obrta	Prezime i ime obrtnika u gradu Križevcima	Broj obrtnika		
		grad	kotar	Ukupno
Bačvari	Berc Antun, Britvec Lujo, Dubravec Josip, Dubravec Stjepan, Genc Petar, Ivanuša Ivan, Kamenović Stjepan, Markulin Mijo, Šaško Luka, Timber Imbro	10	2	12
Bravari	Danić Lujo, Danić Melkior, Ivančić Mirko, Kovačić Dragutin, Kovačić Franjo, Slaviček Mirko	6	2	8
Brijači	Grloci Dragutin, Grloci Vilim, Huber Stjepan, Križe Dragutin, Švagalj Ante	5	-	5
Ciglari	-	-	4	4
Češljari	Zorić Josip	1	-	1
Četkari	Černobeus Franjo	1	-	1
Čizmari	Blažinić Stevo, Budalec Gabro, Car Josip, Detbach Josip, Gjeri Gjuro, Gjurgjević Valek, Hajduk Ivo, Markulin Josip, Matoić Andro, Novak Valek, Ornig Ante, Radivoj Mato, Tremski Stjepan, Vaščić Jakob, Vitković Franjo	15	1	16
Čohači	Kuharić Nikola	1	-	1
Dimnjačari	Križa Josip, Vučer Janko	2	-	2
Fijkaristi	Kleinrat Gjuro	1	-	1
Gostioničari	Eisenberg Vinko	1	3	4
Kišobranari	Jelić Vid	1	-	1
Kitničari	Ländler Ilka	1	-	1
Klobučari	Crnčić Filip, Crnajšek Franjo, Golubić Josip, Ländler Ilka, Medvedec Nikola, Milošin Nikola, Varović Ivan	7	1	8
Kobasičari	Fintić Blaž, Gerstmann Vjekoslav	2	-	2
Kolari	Angjelić Franjo, Baštek Mijo, Hoić Jakob, Imper Jakob, Kontić Gjuro, Kovačić Franjo, Kranjčević Grga, Križ Franjo, Mekovec Jakob, Pašta Mato, Peremin Dragutin, Sabodi Jakob, Šofnekar Lujo, Trumber Aleksa, Vrbanić Mato	15	15	30
Kotlari	Matijević Ivo	1	-	1
Kovači	Buntak Grga, Forko Vatroslav, Herjavić Stjepan, Kos Janko, Knežanek Josip, Surinić Franjo, Zidarić Stjepan	7	43	50
Kožari	Tomić Vjekoslav	1	-	1

Vrsta obrta	Prezime i ime obrtnika u gradu Križevcima	Broj obrtnika		
		grad	kotar	Ukupno
Krčmari	Blažinčić Stjepan, Bogović Lacko, Colarić Slavoljub, Dončić Franjo, Figarac Tereza, Forko Stjepan, Gjurgjević Vilim, Gold Josip, Golubić Ante, Golubić Josip, Gročić Franjo, Herjavić Stjepan, Heruc Gjuro, Heruc Luka, Hlepačić Josip, Horvat Mirko, Hoić Luka, Ivić Mijo, Jakopović Gjuro, Kiepach pl. Josip, Konfić Josip, Kos Janko, Kovačić Franjo, Kovačić Klara, Kuntić Lacko, Lauš Josip, Lugomer Mirko, Lugomer Mio, Lugomer Valent, Markulin Mio, Mehavec Josip, Orahovački Luka, Pernjak Gjuro, Plohlin Mirko, Podcajt Ante, Popović Nikola, Somodji Lacko, Sokač Mirko, Stelcar Vera, Stern Hirko, Šimunić Josip, Šimunčić Luka, Šofneker Ljudevit, Šušković Ante, Tepeš Mio, Višnić Cilika, Zorko Mirko	47	165	212
Krojači	Čamić Jakob, Gjōri Janko, Grinec Mato, Gjurić Ivo, Harča Ante, Harča Nikola, Herma Vilim, Kratohvil Josip, Kraus Mavro, Mihajlić Miko, Pavliček Ante, Pavliček Franjo, Pavliček Mirko, Perš Johan, Plohlin Mirko, Simpek Josip, Steiner Josip, Šulković Pavel, Titl Josip, Weinberger Dragutin	20	5	25
Krznari	Schönbvaum S., Dužanec Stjepan	2	-	2
Kupališni vlasnici	Gotal Bolto	1	-	1
Ljekarnici	Suhomel J.	1	1	2
Limari	Majer Ante, Majer Dragutin, Majer Petar, Schwarz Lavoslav	4	10	14
Lončari	Čavljak Mirko, Fiember Luka, Forko Tomo, Hegedić Bolto, Horvat Ferdo, Horvat Jakob, Košenjak Stjepan, Kotinec Gjuro, Kozar Gjuro, Kuten Franjo, Malčević Grga, Novak Gjuro, Novak Stjepan, Novosel Vid, Novaković Mato, Prošek Gjuro, Sekelj Tomo	17	10	27
Medičari	Eisenmajer Viktor, Lunaček N., Zenta Vjekoslav	3	-	3
Mesari	Heruc Martin, Heruc Valek, Hirschl Vatroslav, Jakopović Ante, Kolarić Ivan, Kolarić Stjepan, Logomer Ante, Logomer Gjuro, Lustig Julio, Lustig Jakob, Novak Gjuro, Pavljak Imbro, Pavljak Tomo, Premzl Dragutin, Slaviček Mio, Slaviček Pavao	16	31	47
Mlinari	Bengez Ante, Bocak Stjepan, Majević Marko, Vaupotić Hinko	4	55	59
Nožari	Herlec Franjo	1	-	1
Opančari	Car Mirko, Forko Valent, Habdaj Stjepan, Heruc Luka, Hlebčić Josip, Katanec Ante, Kolar Mirko, Kolar Jakob, Kranjčina Mio, Orehovački Luka, Pernjak Gjuro, Poljak Tomo, Sekelj Dragutin, Sviličić Mirko, Vugrinčić Mijo	15	13	28
Ciglari - ciglane u ploče za peći (tvornica)	Braća Grahor i dr.	1	-	1
Parni mlinovi (tvornica)	-	-	3	3
Pekari	Heruc Lujo, Herščak Ivan, Križek Šandor	3	2	5
Pivari (tvornica)	Katz i sinovi	1	-	1
Poduzetnici	Hamdija Luka	1	5	6
Postolari	Banek Martin, Buda Valek, Habdija Šandor, Hegedić Dragutin, Jurkas Gjuro, Jagodić Božo, Jurak Mio, Kiš Nikola, Kohor Josip, Kolšek Ivan, Komad Gjuro, Kunst Mirko, Majer Slavoljub, Matus Mato, Mihalić Franjo, Ranogajec Mirko, Senjarić Niko, Strahinščak Josip, Svedružić Vjekoslav, Zorko Mirko	20	20	40

Vrsta obrta	Prezime i ime obrtnika u gradu Križevcima	Broj obrtnika		
		grad	kotar	Ukupno
Sedlari i remenari	Babok Franjo, Bišćan Slavoljub, Colarić Slavoljub, Fintić Valentin, Golubić Ante, Jandrašić Miko, Mihinac Andro, Milihram Ivan, Prišl Vatroslav	9	1	10
Soboslikari	Marketi Ivan	1	-	1
Stolari	Baštek Martin, Bogović Lacko, Gorički Franjo, Habdija Šandor, Hechtl Dragutin, Kovač Lujo, Ornik Dragutin, Res Gabro, Višnić Milan	9	12	21
Tesari	Brumen Josip, Urenak Primna, Žganjer Josip	3	4	7
Tkalci	Brletić Valek, Gjurgjević Vilim, Ivić Mijo, Kohar Dragutin, Mamek Gabro, Podboj Franjo	6	-	6
Tokari	Mikelj Ante, Rebenklauber Vjekoslav	2	-	2
Urari	Marjivić Josip, Trnenić Gjuro	2	-	2
Užari	Horvat Josip, Horvat Vid, Kovačić Alekso, Škulj Dragutin	4	-	4
Vapnari	Mileusnić Vaso	1	-	1
Zakupnici	-	-	1	1
Zdenčari	-	-	2	2
Zidari	Cetevržnik Martin, Čičula Ivan, Čuček Tomo, Dietrich Ivan, Dremeš Franjo, Kušter Franjo, Lukačić Franjo	7	1	8
Ukupno		279	412	691

* Gjuro Justić i Ljudevit Strohmayer, *Adresar obrtnog i poslovnog svieta u Hrvatskoj g. 1890* (Zagreb: Hrvatska obrtnička komora, 1891), str. 49–210.

Tablica 3. Obrtnici u križevačkom kotaru po prebivalištu bez grada Križevaca 1890. godine.*

Vrsta obrta	Mjesto na području kotara	Pošta	Prezime i ime obrtnika
Bačvari	Boić	Sv. I. Žabno	Baršić Stjepan
	Vrbovec	Vrbovec	Butija Gjuro
Bravari	Vrbovec	Vrbovec	Bach Antun, Kokot Antun
Ciglar	Lojnica	Vrbovec	Altabas Ivan, Levačić Mato, Lisičak Vid
	Preseka	Raven	Rössler Antun
Čizmari	Rakovec	Vrbovec	Hechtl Ivan
Gostioničari	Cirkvena	Sv. I. Žabno	Milivojević Marko
	Rovište	Sv. I. Žabno	Kafka Drago
	Vrbovec	Vrbovec	Berković Franjo
Klobučari	Vrbovec	Vrbovec	Hechtl Gjuro
Kolari	Gradec	Gradec	Fugaj Tomo, Masnec Mato, Vukasović Rade
	Haganj	Sv. I. Žabno	Drmačić Simo, Sinković Dragutin
	Kebelj - Farkaševac	Sv. I. Žabno	Popović Jula
	Kraljevac	Sv. I. Žabno	Kamenović Mijo
	Lojnica	Vrbovec	Schäfer Franjo
	Poljana	Vrbovec	Lepotincec Luka, Nežić Štef
	Sveti Petar Orehovec	P. Orehovec	Lalić Franjo
	Vrbovec	Vrbovec	Basarić August, Lacković Tomo, Novosel M., Soviček Lovro
	Kovači	Brezina	Sv. I. Žabno
Carev dar	Majur		Lazić Gjuro
Cirkvena	Sv. I. Žabno		Nježak Pavao, Valiček Ferdo
Cubinec	Sv. I. Žabno		Hrvoj Toma

Vrsta obrta	Mjesto na području kotara	Pošta	Prezime i ime obrtnika
	Cugavac	Sv. I. Žabno	Dobrinić Tomo, Škarić Stanko
	Glog Novi	Sv. I. Žabno	Sokač Josip
	Gradec	Gradec	Baćun Jakob, Marković Andro, Vinceković Martin
	Gušćerovec	P. Orehovec	Javor Mio
	Haganj	Sv. I. Žabno	Poha Ana i Imbro
	Hruškovića	Gradec	Kunfić Ivo
	Kebelj - Farkaševac	Sv. I. Žabno	Ruškovac Gašpar
	Kraljevec	Sv. I. Žabno	Markulović Joso
	Kučari	Raven	Pavlas Tomo
	Marinovac	Majur	Kunjačić Stefan
	Negovec	Vrbovec	Petoljak Miko
	Poljana	Vrbovec	Kluković Gjuro, Octenjaka Ivan, Sarkanji Pavao
	Rakovac	Vrbovec	Tošnik Antun
	Raven	Gradec	Dečak Mato
	Sveti Ivan Žabno	Sv. I. Žabno	Košćević Imbro, Košćević Miško, Simčić Franjo
	Sveti Petar Čvrstec	Majur	Ciljenak Stefo, Eumin Stevo
	Špiranec	Križevci	Kunjak Tomo, Fureš Mato
	Vojakovac	Križevci	Gredelj Josip, Radotović Franjo, Švagelj Imbro, Vavra Franjo
	Vrbovec	Vrbovec	Frajzman Mio, Kiš Jozo, Palenik Franjo, Rinkovec Andro, Sabal Andro, Vugrinović Martin
Krčmari	Apatovac	Križevci	Löw Vilim
	Bojnikovec, p. Križevci	Raven	Jagodić Ilija
	Bolč	Sv. I. Žabno	Bastarić N., Gjurički Mato, Kos Franjo, Šiljak Lazo
	Brekovčina	Križevci	Jelenčić Imbro, Kohn Herman, Tizek Gjuro
	Brezine	Sv. I. Žabno	Dragoner Sami, Filipović Simo, Perčec Franjo
	Carevdar	Majur	Pozel Antun, Štimac Antun
	Cirkvena	Sv. I. Žabno	Dragoner Samojlo, Kozerek Imbro, Kurašić Tomo, Zrinski Luka
	Cubinec	Sv. I. Žabno	Belaj Stjepan, Funtek Jakob, Trninić Mio, Turčić Kata
	Cugavac	Sv. I. Žabno	Dobrinić Josip, Popovečki Franjo, Prekvarić Mara, Sestrić Ivan, Srum Adolf
	Dijaneš	Vrbovec	Klobučar Josip
	Dijankovec	Križevci	Beck Jakob
	Dubovec	Križevci	Blažinčić Tomo
	Erdavec	Križevci	Finkelstein Roza, Posavec Ivan
	Farkaševac	Sv. I. Žabno	Ivanović Aleksa, Novak Antun
	Finčevac	Križevci	Koretić Ivo, Nemčić Kata
	Fodrovec	P. Orehovec	Matoić Gjuro
	Fuka	Sv. I. Žabno	Pupian Martin
	Glog Novi	Sv. I. Žabno	Novaković Joso, Remuš Imbro
	Glog Stari	Sv. I. Žabno	Dobrinić Josip
	Glogovnica	Križevci	Cvetković Imbro, Gjurić Marko, Sčetar Stjepan
	Gradec	Gradec	Bučić Pavao, Fugaj Tomo, Gospoštija gradačka, Ström Adolf
	Grgurovac	Križevci	Kiepack Josip
	Gušćerovec	P. Orehovec	Javor Mio
	Habjanovac	Sv. I. Žabno	Popović Stanko
	Hrsovo	Sv. I. Žabno	Posavec Kata

Vrsta obrta	Mjesto na području kotara	Pošta	Prezime i ime obrtnika
	Ivančani	Sv. I. Žabno	Hajduković Marko, Juranić Andro, Tomaš Stjepan, Veseli Mato, Veseli Miško, Veroer Bartol, Vernes Joso, Vodogažec Jandro, Vodogažec Joco
	Jales Vrbovec	Gradec	Novak Ivan, Schwarz Leopold
	Kalnik	P. Orehovec	Bek Žiga
	Kebeļj - Farkaševac	Sv. I. Žabno	Poličić Mio, Zagorac Mato
	Kraljevac	Sv. I. Žabno	Ban Jovo, Dobina Mio, Dobričić Ignac, Gragurić Ivan, Jemeršić Franjo, Jemeršić Mio, Kolar Franjo, Kolar Pavao, Pakšinić Evo, Sutlarić Vinko, Šafar Stjepan, Trajbar Franjo, Tukanec Mato
	Lemeš	Križevci	Raić Tomo
	Majurec	Križevci	Sokač Martin
	Marinovac	Križevci	Kamenarić Jozo
	Medja	P. Orehovec	Križek Mirko, Mrazović Valek
	Miholjec	P. Orehovec	Blazina Ana, Sodić Ivan i Reza Sodić
	Meminska	Majur	Vojaković Petar
	Negovec	Vrbovec	Kranjc Martin
	Pirakovec	Vrbovec	Smirić Stjepan
	Poljana sela	Vrbovec	Perko Ivan, Škrinjarić Gjuro, Vitez Ivan
	Potočec	Križevci	Majdak Marko, Pećarić Blaž
	Predavac	Sv. I. Žabno	Martinić Gjuro, Martinić Stjepan, Rozenberg Ignac
	Preseka - Raven	Raven	Mayer Makso, Rössler Antun, Stekar Josip
	Rakovec	Vrbovec	Adam Dragutin, Čavljak Andro, Hernstein Helena, Feinberg Andro
	Raščani	Križevci	Gjurković Blaž
	Raven	Križevci	Funtek Luka, Kaprić Andro, Neuman Julio, Smerda Josip, Šestak Mio, Valjak Adam
	Rovišće	Sv. I. Žabno	Turić Jakob
	Samoborci	Vrbovec	Ceiger Tomo
	Selnica	P. Orehovec	Fijan Josip, Habajec Imbro, Hoić Janko, Kamenar Janko, Weiss Gustav
	Sv. Helena - Vojakovac	Križevci	Blažun Janko, Goršić Pavao, Habdija Bartol, Horvat Joso, Kamenović Imbro, Kamenović Pavo, Kramer Martin, Opat Juraj, Perharić Franjo, Salaj Imbro, Stručić Janko, Stručić Mato, Švagelj Kazimir, Vrbančić Ivan
	Sveti Ivan Žabno	Sv. I. Žabno	Koščević Niko, Koščević Vinko, Kučan P., Peašinić Pavao, Ström Adolf, Škrinjar Mato
	Sveti Petar Orehovec	P. Orehovec	Fodroci pl. Šandor, Janščak Valek, Kamenović Gjuro, Szabo Vendelin, Tremski Kata
	Špiranec	Križevci	Breuk Ivo, Schlinger Vjekoslav
	Tkalec	Križevci	Biskupija Križevačka
	Trema	Križevci	Horvat Tomo, Sokač Tomo
	Tučanik	Sv. I. Žabno	Filipec Tereza, Severović Adam
	Varoš - Vrbovec	Vrbovec	Maješ Ljudevit
	Velika dol. Raven	Raven	Hoholač Ivan
	Vojakovac	Križevci	Löwy Šimun
	Vojnovec	P. Orehovec	Sokač Jana
	Vrbovec	Vrbovec	Bedeković Josip, Gorša Gjuro, Jalzić Josip, Persoli Mio, Resnik Andro, Božanek Antonija, Shutz Dragutin Štampfl Mato, Valdec Stjepan

Vrsta obrta	Mjesto na području kotara	Pošta	Prezime i ime obrtnika	
	Vukšinec - Farkaševac	Sv. I. Žabno	Vucagić Lazo	
Krojači	Kraljevec	Sv. I. Žabno	Omers Ivan	
	Sveti Ivan Žabno	Sv. I. Žabno	Forko Dragutin, Sedlaček Vencel, Šramek Bernard	
	Vrbovec	Vrbovec	Brlečić Bolto	
Ljekarnici	Vrbovec	Vrbovec	Neuman Ferdinand K.	
Limari	Cirkvena	Sv. I. Žabno	Zrinski Luka	
	Gradec	Gradec	Kuharec Vid	
	Ivančani	Sv. I. Žabno	Posavec Andro	
	Rovišće	Sv. I. Žabno	Turić Jakov	
	Sveti Ivan Žabno	Sv. I. Žabno	Gogić Franjo, Koščević Gjuro	
	Sveti Petar Čvrstec	Križevci	Cumin Gjuro	
	Vojakovac	Križevci	Hlebec Gjuro	
	Vrbovec	Vrbovec	Fintić Tomo	
	Zvornik	Sv. I. Žabno	Piškorić Franjo	
	Lončari	Cirkvena	Sv. I. Žabno	Zrinski Luka
		Gradec	Gradec	Kuharec Vid
		Ivančani	Sv. I. Žabno	Posavec Andro
		Plavnica	Sv. I. Žabno	Nemec Fran
Rovišće		Sv. I. Žabno	Turić Jakov	
Sveti Ivan Žabno		Sv. I. Žabno	Gogić Franjo	
Sveti Petar Čvrstec		Križevci	Čumin Gjuro	
Vojakovac		Križevci	Lebec Gjuro	
Vrbovec		Vrbovec	Fintić Tomo	
Zvornik		Sv. I. Žabno	Piškorić Franjo	
Mesari	Apatovac	Križevci	Löw Vilim	
	Bojnikovec	Križevci	Heruc Blaž	
	Bolč	Sv. I. Žabno	Gjuričić Mato	
	Brckovčina	Križevci	Kohn Herman	
	Brezine	Sv. I. Žabno	Perčec Franjo	
	Carevdar	Križevci	Pozel Antun, Štimac Antun	
	Cirkvena	Sv. I. Žabno	Milivojević Marko	
	Dubavac	Križevci	Blažinčić Mato	
	Fodrovec	P. Orehovec	Matoić Gjuro	
	Glogovnica	Križevci	Gjurin Marko, Sčetar Stjepan	
	Gradec	Gradec	Ström Adolf	
	Gregurovec - Raven	Križevci i Raven	Futač Andro	
	Kalnik	P. Orehovec	Bek Žiga, Janščak Valek	
	Kemeš	Križevci	Golubić Gašpar, Slaviček Miško	
	Medja	P. Orehovec	Križek Mirko	
	Poljana	Vrbovec	Gold Franjo, Basur Imbro	
	Preseka - Raven	Križevci i Raven	Mayer Maks, Stekar Josip	
	Rakovac	Vrbovec	Čavljak Andro	
	Raven	Križevci i Raven	Neuman Julio	
	Rovište	Sv. I. Žabno	Kafka Dragutin	
	Sveti Ivan Žabno	Sv. I. Žabno	Pešinović Marko	
	Sveti Petar Orehovec	P. Orehovec	Kovačić Aleksa	
	Vojakovac	Križevci	Bonyhadi Jakov	
Vojnovec	P. Orehovec	Sokač Imbro		

Vrsta obrta	Mjesto na području kotara	Pošta	Prezime i ime obrtnika
	Vrbovec	Vrbovec	Berković Franjo, Gorša Gjuro
Mlinari	Bočkovec	P. Orehovec	Petrić Jakob
	Bukovje	Sv. I. Žabno	Meniga Nikola
	Carevdar	Križevci	Benda Joso, Karlović Martin
	Cirkvena	Sv. I. Žabno	Hleber Ana
	Cubinec	Sv. I. Žabno	Matoš Franjo, Meiniger Nikola, Weidinger Ivan
	Cugovac	Sv. I. Žabno	Sudinac Blaž
	Dijankovec	Križevci	Pošpek Ivan
	Dubovec	Križevci	Kupša Pavao
	Erdovec	Križevci	Gerenčir Josip
	Fodrovec	P. Orehovec	Sodić Ivan
	Fuka	Sv. I. Žabno	Domitrović Ivan
	Glog Novi	Sv. I. Žabno	Funtek Andro, Marković Pavao
	Gradec	Gradec	Ivoš Gjuro, Madjer Vid, Općina Pavlovac
	Gregurovec - Raven	Križevci i Raven	Pokaz Gjuro
	Gušćerovec	P. Orehovec	Bunić Gjuro
	Hagenj	Sv. I. Žabno	Dončević Franjo, Poha Imbro
	Hrsovo	Sv. I. Žabno	Gjuranec Josip, Gregorin Štef, Reich Jakob
	Jales - Vrbovec	Vrbovec	Općina Repinec, p. Gradec
	Kebelj - Farkaševac	Sv. I. Žabno	Vidrović Simo
	Kamešnica	P. Orehovec	Bartolović Josip, Jambreč Mio, Martinčić Imbro
	Kraljevac	Sv. I. Žabno	Horvat Franjo, Jakšinić Josip, Sabo Januš
	Lojnica	Vrbovec	Funtek Lacko, Levačić Mato
	Miholjec	P. Orehovec	Peklić Blaž
	Mikovec	P. Orehovec	Šatrak Vinko
	Mlaka	Vrbovec	Fučec Franjo
	Negovec	Vrbovec	Dombaj Janko
	Osjek - Vojakovečki	Križevci	Vučićev
	Poljana	Vrbovec	Hrvoj Josip, Matoš Franjo
	Potočec	Križevci	Petrić Tomo
	Sveti Ivan Žabno	Sv. I. Žabno	Brečak Valent
	Tkalec	Križevci	Podolski Blaž
	Trema	Križevci	Pintar Štefo
	Tučenić	Sv. I. Žabno	Brečak Valent, Sugović Štefan
	Vojakovac	Križevci	Benko Gjuro, Grobač Ana, Pintar Imbro, Pintar Stjepan,
	Zabrdje	Sv. I. Žabno	Kovačević Grga, Turk Štefan
Opančari	Cirkvena	Sv. I. Žabno	Gjuričić Luka
	Glog	Sv. I. Žabno	Karleuša Gajo
	Gradec	Gradec	Fučec Štef
	Hrsovo	Sv. I. Žabno	Horvat Ivan, Jokić Nikola
	Ivančani	Sv. I. Žabno	Horvat Josip, Knitl Stjepan
	Kebelj - Farkaševac	Sv. I. Žabno	Zagorac Vinko
	Pesek	Križevci	Šimunčić Gjuro
	Rovišće	Sv. I. Žabno	Radaković Stevo, Rajaković Sava
	Vrbovec	Vrbovec	Kuzmek Ivan
	Vukšinec - Farkaševac	Sv. I. Žabno	Senjanac Joso
Mlinovi parni (tvornica)	Stara Ves - Raven	Križevci i Raven	Goldšmidt Samojlo
	Sveti Ivan Žabno	Sv. I. Žabno	Ovčačik Franjo

Vrsta obrta	Mjesto na području kotara	Pošta	Prezime i ime obrtnika
	Vrbovec	Vrbovec	Abeles Albert
Pekari	Vrbovec	Vrbovec	Hund Adolf, Medvešek Martin
Poduzetnici	Gradec	Gradec	Ström Adolf
	Kalnik	P. Orehovec	Bek Žiga,
	Negovec	Vrbovec	Smirić Franjo
	Rakovac	Vrbovec	Bedeković Josip
	Sveti Ivan Žabno	Sv. I. Žabno	Ferari Ivan
Postolari	Gradec	Gradec	Birt Vid, Bišanek Dragutin
	Kraljevac	Sv. I. Žabno	Jurač Joso, Žganjac Tomo, Žurc Franjo
	Poljana	Vrbovec	Šantović Joso
	Raven	Raven	Dobrovoljni Ivan, Hofer Ivan, Višnić Petar
	Rovišće	Sv. I. Žabno	Husak Tobias
	Sveti Ivan Žabno	Sv. I. Žabno	Jankulica Mato, Polidno Franjo
	Vojakovac	Križevci	Veinhard Mio
	Vrbovec	Vrbovec	Besan Tomo, Gaščić Vinko, Jalžić Josip, Matešić Franjo, Mekola Hinko, Rišanek Franjo, Rišanek Lujo
Sedlar, remenar	Vrbovec	Vrbovec	Juston Franjo
Stolari	Bolč	Sv. I. Žabno	Petrović Petar, Vukić Josip
	Gradec	Gradec	Ipšeg Florijan
	Rakovac	Vrbovec	Habe Antun
	Raven	Križevci i Raven	Gabrovšek Mato
	Sveti Ivan Žabno	Sv. I. Žabno	Jankulica Gjuro, Šaban Marko, Župančić Josip
	Vrbovec	Vrbovec	Gaščić Andro, Grace Karl, Levek Franjo, Slanec Franjo
Tesari	Raščani	Križevci	Šale Adam
	Vrbovec	Vrbovec	Bauer Ignac, Bolf Bartol, Jereb Jozo
Zakupnici	Medja	P. Orehovec	Fröhlich Dragutin
Zdenčari	Vrbovec	Vrbovec	Gabina Ivan, Knefler Ivan
Zidari	Gradec	Gradec	Boškor Fric
Ukupno			405

* Gjuro Justić i Ljudevit Strohmayr, *Adresar obrtnog i poslovnog svieta u Hrvatskoj g. 1890* (Zagreb: Hrvatska obrtnička komora, 1891), str. 49–210.

Križevce ili su se poslovi koji su pripadali tim strukama obavljali u vlastitoj radinosti. Sve što je bilo važno moglo se nabaviti i popraviti kod obrtnika u gradu, što je ukazivalo na to da je standard Križevčana bio dobar i poslije 1886. godine, kada su Križevci prestali biti središte Bjelovarsko-križevačke županije. Neki obrti uopće nisu bili zastupljeni, posebice oni koji su se ticali djelatnosti vezanih uz vodu, premda je na manjim potocima bilo vodenica. Iz *Adresara* proizlazi da su tek malobrojne žene bile obrtnice. One su uglavnom bile kitničarke ili krčmarice: Ilka Ländler bila je kitničarka koja je izrađivala i šešire, a krčmarice su bile Tereza Figarac, Klara Kovačić, Vera Stelcar i Ciliga Višnjić, dok je Primna Urenak vodila tesarski posao, i to najvjerojatnije kao udovica te uz pomoć poslovođe. Žena nema ni među tkaljama, kao ni među krojačima, premda je vjerojatno

da su te poslove radile kod svojih muževa kao ispomoć. Od plemića se izdvaja Josip pl. Kiepach, koji je imao krčmu u Križevcima i u Gregurovcu. Od ostalih plemića prisutan je još Šandor pl. Fodroci, koji je imao krčmu u Svetom Petru Orehovcu. Vlasnici ugostiteljskog objekta bili su i Grkokatolička biskupija u Tkalecu te neke općine, dakle zajednica mještana.

3.2. Obrtnici na području križevačkog kotara

Kada se usredotočimo na obrtnike koji nisu potpadali u Križevce, njih broj je bio veći nego broj obrtnika u gradu, ali su njihova djelovanja bila jednostavnija: prevladavali su krčmari, kovači i zidari. U kotaru je bilo i nekoliko obrta kakvih nije bilo u Križevcima, pa su Križevčani njihove vlasnike nerijetko pozivali u grad.

Uočava se i to da su sve upravne općine imale brojne obrtnike. Naime, upravne općine Raven, Sveti Petar Orehovec, Sveti Ivan Žabno, Vojakovec i Vrbovec sastojale su se od brojnih sela, a upravna općina Vojakovac i od brojnih zaselaka.

Da bi se stekao što bolji uvid u osobitosti obrtništva križevačkog kotara, Tablica 3. uređena je tako da se najprije navodi obrtnička struka, a onda sela u kojima su se nalazili obrtnici te struke. Potom je zapisan podatak o nadležnoj pošti, nakon čega slijede prezimena i imena obrtnika. Nažalost, u *Adresaru* nema drugih podataka.

U kotaru nije bilo svih vrsta obrtništva i neke usluge mogle su se ostvariti tek u Križevcima, a neke ni tamo, jer nije bilo, primjerice, ličilaca, fotografa, bojadisara tkanina, octara, slastičara, sodara, staklara, sapunara i

dimnjačara. Nasuprot tome, prisutni su brojni krčmari i gostioničari, pa se može zaključiti da su krčme bile mjesto okupljanja i političko-društvenog informiranja, jer je Mažuranićev zakon od 1875. godine osigurao slobodu sastajanja ljudi zbog obavljanja javnih poslova. Isto tako, prisutni su i brojni kovači, koji popravljaju alat i vjerojatno potkivaju konje. Žene obrtnice zastupljene su u većem broju nego u gradu Križevcima. Sveukupno ih je petnaest i uglavnom su ili krčmarice ili mlinarice. Krčmarice su bile Antonija Bolžanek u Brbovcu, Kata Turčić u Cubincu, Mara Prekvarić u Cugavcu, Roza Finkelstein u Erdavcu, Kata Nemčić u Finčevcu, Kata Posavec u Hrsovu, Ana Blazina u Miholjcu, Helena Hernstein u Rakovcu, Kata Tremski u Svetom Petru Orehovcu, Tereza Filipec u Tučaniku i Jana Sokač u

Tablica 4. Broj trgovaca u gradu Križevcima i usporedba s brojem trgovaca u kotaru 1890. godine.*

Vrsta trgovine	Prezime i ime trgovca u gradu Križevcima	Broj trgovaca		
		grad	kotar	Ukupno
Trgovina brašnom	Heršak Ivan, Oštrić Ivan, Rigler Rudolf	3	1	4
Prodaja drva	-	-	4	4
Knjižari	Neuberg Gustav	1	-	1
Trgovci krznom	Schönbaum S.	1	-	1
Trgovci tkaninom	Breyer Marko i sin, Pscherhof M. i sin	2	-	2
Kolonijalna roba i mirodije	Fischer W.	1	-	1
Mješovita roba	Bošnjak Šandor, Breyer Jakob i sinovi, Bewee Samuel, Dragoner Samuel, Fischer Mio, Goldberger David, Goldsdchmiedt Samuel, Gjurašević Janko, Habdija Mio, Hirsch Ignatz, Hirschl Jakob, Košćević Vilim, Marković Gjuro, Matačić Milan, Mileusnić Vaso, Modec Josip, Neumann Albert, Neuman Franjica, Pscherhof Hinko, Schönbaum Ignatz, Schönbaum Makso, Schönbaum Simon, Spitzer Kata, Svačko Franjo, Virag M. baštini, Zigler Mavro	26	13	39
Trgovci stokom		-	1	1
Trgovci rubljem	Breyer Mavro i sin, Ländler Ilka	2	-	2
Novčani zavodi, banke	Hilfsverein (pomoćnica), Dionička štedionica	2	-	2
Transporteri	Goldberger Ignac	1	-	1
Papirnica	Gustav Neuberg	1	-	1
Trgovci sapunom	Breyer Mavro	1	-	1
Sitničari	Goldberger David, Kubek Voljko, Mileusnić Vaso	3	20	23
Staretinari	Kohn Dragutin, Löwi Ana	2	-	2
Prodaja šešira	Ländler Ilka	1	-	1
Ugljenari	Goldschmiedt Samuel	1	-	1
Vinari	-	-	4	4
Trgovci zemaljskim proizvodima. otkup žita, kukuruza itd.	Breyer Šandor, Heršak Ivan, Mileusnić Vaso, Moldec A., Oštrić I.	5	-	5
Ukupno		53	43	96

* Gjuro Justić i Ljudevit Strohmayer, *Adresar obrtnog i poslovnog svieta u Hrvatskoj g. 1890* (Zagreb: Hrvatska obrtnička komora, 1891), str. 1–49.

Tablica 5. Trgovci u križevačkom kotaru po prebivalištu bez grada Križevaca 1890. godine.*

Vrsta trgovine	Mjesto na području kotara	Pošta	Prezime i ime trgovca	
Trgovac brašnom	Vrbovec	Vrbovec	Berković Franjo	
Trgovac drvom	Raven	Križevci	Neuman Julio	
	Vrbovec	Vrbovec	Iskra Andro, Perin Leo, Schutz Dragutin	
Trgovac stokom	Vrbovec	Vrbovec	Weiss Josip	
Mješovita roba	Apatovac	Križevci	Dolovčak Ana	
	Farkaševac	Sv. I. Žabno	Novak Regina	
	Glogovnica	Križevci	Svačko Franjo	
	Gradec	Gradec	Rozenberg Samojlo, Ström Adolf	
	Kalnik	P. Orehovec	Beck Žiga	
	Kraljevac	Sv. I. Žabno	Repner Franjo	
	Rovište	Sv. I. Žabno	Kafka Dragutin	
	Vojakovac	Križevci	Löwy Šimun	
	Vrbovec	Vrbovec	Abeles Albert, Abeles Žiga, Reputin Dragoila, Weiss Josip	
	Sitničari	Apatovac	Križevci	Löwy Vilim, Manin Valerijan, Roksandić Hugo
Carevdar		Križevci	Štimac Antun	
Cirkvena		Sv. I. Žabno	Dragoner Samojlo, Dragoner Marija	
Dijaneš		Vrbovec	Fišer Jakob	
Dubravec		Križevci	Ceković Tomo	
Gregurovec		Križevci	Tomac Petar	
Kalnik		P. Orehovec	Janščak Valek	
Kraljevac		Sv. I. Žabno	Pick Julia	
Medja		P. Orehovec	Fröhlih Dragutin	
Miholjec		P. Orehovec	Novak Antun, Sodić Ivan i Reza	
Rakovac		Vrbovec	Čavljak Andro, Hernstein Helena	
Sveti Ivan Žabno		Sv. I. Žabno	Neuman Mijo	
Vrbovec		Vrbovec	Iskra Andro, Persch Mijo	
Vinarije		Dubovac	Križevci	Blažinčić Andro, Pavlić Marko
		Kamešnica	P. Orehovec	Gjurec Mijo, Jembrek Mijo
Ukupno	43			

* Gjuro Justić i Ljudevit Strohmayr, *Adresar obrtnog i poslovnog svieta u Hrvatskoj g. 1890* (Zagreb: Hrvatska obrtnička komora, 1891), str. 49–210.

Vojnovcu. Mlinarice su bile Ana Hleber u Cirkveni i Ana Grobač u Vojakovcu. Kolarstvom se bavila Jula Popović u Kebelj - Farkaševcu, dok je Ana Poha s Imbrom imala kovačnicu u Hagnju.

Dakako, zaključak o obrtnicima iznijet je na kraju ovoga rada, pri čemu valja naglasiti da nisu iskorištene brojne mogućnosti ukazivanja na razloge dobre ili loše zastupljenosti pojedine struke na nekom području. Nije ukazano ni na nacionalnost pojedinog obrtnika, osim što je zaključeno da su obrtnici bili raznih narodnosti i vjera, a onda vjerojatno i jezika te da se i na području Križevaca vršio snažan proces asimilacije stranaca u domaću sredinu, kao što je, najvjerojatnije, bilo i obrnuto. Zbog kroatiziranja brojnih imena može se zaključiti da

je postojala jaka tendencija asimilacije. Obrtnici su bili prvi koji su zadovoljavali potrebe stanovništva nakon 1872. godine, kada je zabranjeno djelovanje cehova. Iz *Adresara* doznajemo da su stanovnici mogli zadovoljiti osnovne potrebe za obrtničkim uslugama i u malim mjestima, kao i, očekivano, u gradu, koji je bio administrativni, kulturni, sudski, prosvjetni i privredni centar područja. Možda je upravo broj obrtnika zaslužan za to što su Križevci lakoćom prošli krizu nastalu nakon odluke da nisu središte Bjelovarsko-križevačke županije. Grad se počeo razvijati kao turističko, industrijsko i obrazovno središte, čime je nadoknadio gubitak statusa administrativnog središta. Nedvojbeno je da je pritom veliku ulogu odigrala i križevačka Ratarnica te Gospodarsko

Tablica 6. Brojno stanje obrtnika i trgovaca u gradu i kotaru Križevci 1890. godine

	U gradu Križevcima		U kotaru		Grad i kotar – ukupno		Sveukupno
	muškarci	žene	muškarci	žene	muškarci	žene	m. i ž.
Obrtnici	274	5	397	15	671	20	691
Trgovci	49	4	36	6	85	10	95
Ukupno	323	9	433	21	756	30	786

učilište, koji su u Križevce privlačili brojne privrednike. Ipak, kriza nije mimoišla križevačke obrtnike i trgovce. Borba za opstanak bila je vrlo teška i nemilosrdna, jer novčarstvo i zadrugarstvo još uvijek nisu bili razvijeni, a i plemstvo se, uz izuzetak obitelji Kiepatch i Fodroci, također nalazilo u velikim problemima te se borilo za svoju opstojnost.

4. Trgovci križevačkog kotara prema popisu iz 1890. godine

Onako kako je učinjeno u poglavlju koje je u ovom radu posvećeno obrtnicima, tako će biti učinjeno i u poglavlju posvećenom trgovcima. Dakle, najprije će biti iznijeti podaci o onim trgovcima koji su djelovali u gradu Križevcima, a potom podaci o onim trgovcima koji su djelovali u selima, majurima i zaseocima.

4.1. Trgovci u gradu Križevcima

U Tablici 4. izdvojeni su trgovci u gradu Križevcima, i to tako što je najprije navedena vrsta trgovine, zatim prezime i ime trgovca, pri čemu su žene ponovno podcrtane, nakon čega su ti podaci uspoređeni s onima u kotaru. Na kraju je iskazan ukupan broj trgovaca u čitavom kotaru. Broj trgovaca bio je manji od broja obrtnika. Osim toga, čini se da je djelovanje trgovaca bilo kratkotrajno, jer brojni od njih nisu na popisima izrađenima u 20. stoljeću.

Na temelju uvida u popis trgovaca u kotaru uočljivo je da su trgovine u manjim mjestima uglavnom bile u vlasništvu Židova. Većina njih, a nakon što su 1873. godine dobili punu ravnopravnost, trgovine su premjestili u grad Križevce.

Iz Tablice 4. doznajemo da je postojao mali broj specijaliziranih trgovina. Trgovci mješovitom robom i sitničari te nekoliko trgovaca tekstilom, uglavnom su zadovoljavali potrebe stanovništva. Novčane usluge vršila su samo dva novčana zavoda. U gradu nije bilo vinarije, jer su krčmari i gostioničari vino posluživali u čašama. Pivara Katz pritom je uvrštena među obrtništvo. Iz dosadašnjih tablica doznajemo da je Ilka Ländler djelovala i kao obrtnica i kao trgovkinja rubljem, a bavi-

la se i prodajom tvorničkih šešira. Radilo se o vrlo sposobnoj Mađarici koja se dobro snalazila u križevačkoj sredini i koja je prepoznala potrebe modernog vremena i potrebe žena. Od ostalih trgovkinja, Kata Spitzer i Franjica Neuman držale se trgovinu mješovitom robom, dok se Ana Löwy bavila kupovanjem starih krpa, što je tada bio unosan posao. No, u gradu Križevcima uopće nije bilo nekih vrsta trgovine: kožare, trgovine odijelima, prodavaonice cipela, zlatarnice i željezarije. Da bi se nabavilo robu koja pripada tim vrstama trgovine, moralo se odlaziti u Koprivnicu, Bjelovar ili Varaždin, a možda i u Zagreb. Neki trgovci obavljali su različite djelatnosti, pa su najvjerojatnije imali monopol i stekli znatno bogatstvo, primjerice, Samuel Goldschmidt, Vaso Mileusnić, Mavro Breyer, I. Oštrić i Ivan Herak.

4.2. Trgovci na području križevačkog kotara

Trgovci u kotaru također su bili malobrojni. Uglavnom su prodavali mješovitu robu ili razne sitne potrepštine potrebne kućanstvu. Trgovanjem mješovitom robom i sitničarstvom bavile su se brojne žene. Vjerojatno se radilo o manjim trgovinama za čije vođenje nije trebalo puno znanja. Najbolji primjer takve trgovine pruža trgovina Dragojle Jarnević.⁶ Što se tiče trgovkinja, mješovitom robom bavile su se Dolovčak Ana u Apatovcu i Regina Novak u Farkaševcu, dok su se sitničarenjem bavile Marija Dragolner u Cirkveni, Reza Sodić u Miholjcu, Helena Hernstein u Rakovcu i Dragojla Reputin u Vrbovcu. Inače, vinari i trgovci drvom poslovali su u mjestima u kojima su se sjekle šume. Trgovine su pak otvarali u mjestima udaljenima od željeznice, među koja tada spada i Vrbovec.

5. Zaključak

Razvoj obrtništva i trgovanja vjerojatno bi se odvijao drugačije da su Križevci ostali središte Bjelovarsko-križevačke županije. Međutim, taj status izgubili su 1886. godine, što je dovelo do zastoja i prestanka broj-

⁶ Dragojla Jarnević, *Dnevnik*, priredila Irena Lukšić, s njemačkog preveo Milan Kruhek (Karlovac: Matica hrvatska, 2000).

nih djelatnosti. Usprkos tome, obrtništvo je spasilo sela u kojima se život nastavio intenzivno odvijati. Gašenje pojedinih ustanova jače su osjetili građani Križevaca, no i oni su se, iskoristivši svoj prometni položaj, ubrzo prilagodili novonastaloj situaciji. Trgovcima je za prilagođavanje trebalo više vremena nego obrtnicima, koji su se pokazali kao najvitalnija snaga i iz čijih je redova počela nicati građanska elita, a kasnije i veće radnje. To se osobito osjećalo u gradu Križevcima, koji je imao položaj na glavnoj pruzi Budimpešta – Rijeka i koji je od 1870. godine bio jedna od željezničkih stanica na pruzi Nagy Kanisza – Zagreb, a od 1873. godine i na pruzi Budimpešta – Rijeka s utovarnim mogućnostima za robu, za što su se Vrbovec i Gradec trebali tek izboriti.

U selima su djelovali brojni obrtnici. Razlog za to vjerojatno je povezan s iskustvima iz ranijih stoljeća, pa i iz vremena Vojne krajine, kada su Križevci imali pukovniju koja je svoje vojnike opskrbljivala vlastitim snagama. Neki od tih obrtnika, primjerice, kovači, stolari i krčmari, vjerojatno su se generacijama bavili istim poslom, a zato što zbog nepovezanosti i udaljenosti pojedinih mjesta od pukovnijskog središta nisu mogli drugačije organizirati svoj život. Osmanlije su u svojim osvajanjima prodirali čak do Varaždina, ali su im odoljevale male tvrđavice koje su se prostirale od Zagreba do Koprivnice i Đurđevca te koje su Hrvatsko kraljevstvo branile upravo na granici Križevačke i Đurđevačke pukovnije. Nakon povlačenja Osmanlija, došlo je do brze normalizacije i obnove zahvaljujući vitalnosti domaćih stanovnika.

U članku nije izvršena analiza porijekla obrtnikā i trgovaca. Međutim, iz njega proizlazi da su gotovo svi Židovi pohrvatili svoja imena, jer je na području Križevačke županije ilirizam uhvatio čvrste temelje. To je razumljivo zato što je plemstvo na području Križevačke županije bilo slabo, pri čemu je zbog pripadanja polovice grada Križevaca Križevačkoj pukovniji bilo podložno i raznim utjecajima vojnika i onima koji su tim vojnicima bili nadređeni.

Podaci iz tablica ukazuju na to da su obrtnici bili važniji od trgovaca i da su nakon ukidanja cehova upravo oni zadovoljavali potrebe naroda. Odjeća, obuća, brašno i meso proizvodili su se kod obrtnikā i gotovo da nije bilo potrebe za uvozom robe. Kasnije se slika mijenja. Trgovci su sve brojniji. Radi se o doseljenim Židovima iz Mađarske i Austrije, koji se dobro služe jezicima i koji dobro poznaju šire tržište Austro-Ugarske monarhije. Trgovci potiskuju obrtnike i osnivaju tvornice. One postaju sve značajniji faktor u gospodarstvu koje se uvelike oslanja na novčane zavode i kreditne institucije.

Iz tablica doznajemo prezimena i imena obrtnikā i trgovaca, dakle pokretača privredne aktivnosti. Razvitak je dolazio od poduzetnih pojedinaca, a ne od vlade, crkve ili veleposjednikā, čiji je utjecaj bio vrlo slab. No, broj od 786 osoba koje su se u križevačkom kotaru bavile obrtništvom ili trgovanjem, od čega je u gradu Križevcima bilo 323 muškaraca i tek 9 žena, dok je u kotaru bilo 433 muškaraca i 21 žena, ukazuje na to da još uvijek nije došlo do koncentracije privrede u gradu, kao i na to da su i mala mjesta pružala brojne obrtničke te trgovačke usluge. Uočava se i to da su neke osobe imale radnje na nekoliko mjesta te da su se bavile raznim poslovima, zbog čega se može zaključiti da rad cehova još uvijek nije bio prevladan. Uz to, brojni trgovci koji su kasnije u većim mjestima postali ugledni, svoju djelatnost započeli su u malim mjestima, u kojima su skupili kapital. Ljudima su služili na razne načine, pa i tako što su obavljali posredovanja i prijenos robe, da bi kasnije u velikom mjestu, primjerice u Koprivnici ili Bjelovaru, otvorili veću trgovačku ili obrtničku radnju.

Broj onih koji su uspjeli prijeći iz statusa malog obrtnika ili trgovaca u industriju, bio je neznatan. Broj tvornica protokoliranih kao industrijska poduzeća u registru Trgovačko-obrtničke komore također je bio neznatan. Za to je 'zaslužna' politika Khuen-Héderváryja, koji je Hrvatsku, posebice sjeverozapadnu, želio zadržati kao polukoloniju u kojoj će se prodavati mađarska industrijska roba i koja će biti područje za nabavljanje sirovina za mađarske tvornice. Sasvim drugačiji odnos nalazimo u Slavoniji, u kojoj je sirovina bila odmah industrijski prerađivana, pa se, primjerice, drvo dopremalo Dravom do Osijeka i prerađivalo u tvornici Kaiser. Tek poslije 1894. godine, kada je u Zagrebu osnovana Hrvatska hipotekarna zemaljska banka, počeo se mijenjati stav Khuen-Héderváryja, koji su uvažavali i njegovi nasljednici, posebice banovi iz sjeverne Hrvatske: Pavao Rauch i Nikola Tomašić.

Zastupljenost žena među nepoljoprivrednim privrednicima bila je neznatna. Žene ne nalazimo čak ni kao krojačice, pa se šivanje odjeće vjerojatno obavljalo u neregistriranoj kućnoj radinosti. Prisutnost žena bila je uglavnom u krčmarskoj struci.

Iz tablica doznajemo i o tome tko je držao proizvodne i uslužne djelatnosti u gradu i na selima. Gotovo svako selo imalo je svoju krčmu, ali i mesara, kovača te stolara, što znači da su osnivana obrtništva koja su bila potrebna stanovništvu. Većina seoskih obrtnika vjerojatno se bavila i obradom zemlje, jer je dvojnost zanimanja bila karakteristična za Hrvatsku, koja zbog povijesnog razvoja nije mogla rano razviti specijalizaciju svoje proizvodnje, pa je svako selo svoje potrebe moglo zadovoljiti vlastitim obrtnicima.

No, iz tablica proizlazi i to da je započeo intenzivan prodor trgovaca u sela. Oni su prodavali sve što je bilo potrebno, a podatak da se svaki obrtnik ili trgovac veže uz određenu poštu ukazuje na to da je poštanski promet bio važan segment trgovine i poslovanja. Željeznica je tek 1870. godine postala sredstvo laganog dopremanja industrijske robe. Poštanski promet bio je stariji, a kada bi se izradila karta obrtništva, dokazala bi se vezanost obrtnika i trgovaca uz poštu i stare trgovačke putove.

Zahvaljujući željeznici na području križevačkog kotara je 1890. godine bilo moguće dobiti gotovo sve obrtničke i trgovačke usluge. No, po neke usluge ipak je trebalo otići u razvijenija gospodarska središta: Koprivnicu, Bjelovar, Varaždin ili Zagreb.

Plemstvo i crkve već su izgubili gotovo svaku ulogu u obrtništvu i trgovini. Za to je uglavnom bila 'zaslužna' kriza iz 1873. godine, koja je ugrozila brojne velikoposjede odnosno majure, a važnu ulogu odigrali su i stav da je trgovanje posao koji je nedostojan plemstva. Rijetki su se veleposjednici upustili u proizvodnju robe ili u trgovanje, premda se krajem 19. stoljeća takvo shvaćanje počelo radikalno mijenjati. Ali, tada je već bilo prekasno za uspješno odolijevanje tvornicama koje su radile s parnim strojevima. Zato se može zaključiti da je već tada u nekim strukama zavladała nezaposlenost, a kao posljedica lakog nabavljanja industrijske robe u trgovinama.

Uloga države u djelovanju obrtništva i trgovanja bila je posve zanemariva. Tek se krajem 19. stoljeća javlja tendencija Zemaljske vlade da preuzme neke veleposjede, primjerice Božjakovinu, što se uskoro pokazalo kao veliki promašaj.

Naposljetku, 1890. godine osjeća se određena nesređenost na području obrtništva i trgovanja. Svatko je imao onoliko prava koliko je imao snage. Zemaljska vlada u Zagrebu zbog Hrvatsko-ugarske nagodbe nije imala znatniju nadležnost nad gospodarstvom, što je i bilo u interesu modernije te kapitalistički agresivnije mađarske politike.

Directory of Craftsmen and Traders in the Town and the Križevci District in 1891

Summary

Demographic trends in Croatia, and especially economic statistics have not yet been properly researched. There is no detailed information on that subject in the Land Government directorate. This is partly due to the fact that during the half-a-century of Croatian-Hungarian settlement, the economy fell under the jurisdiction of the Hungarian ministry in Budapest. Striving to prove that the non-agrarian economy was sufficient in Croatia even after the year 1872, when guild activities were banned, ban Khuen-Héderváry ordered the creation of an *Address Book* that would contain a list of craftsmen and traders in the area that was under the jurisdiction of the Zagreb Chamber of Trades and Crafts. The directory, which was titled *Adresar obrtnog i poslovnog svieta u Hrvatskoj* (*Address Book of Craft and Business in Croatia*), was printed in a very small number of copies and was probably not widely used. However, its content is extremely important since it provides the list of craftsmen and traders that operated in northwest Croatia in 1891. The list also includes craftsmen and traders operating in the countryside. Using the town of Križevci as an example, the list reveals that craft was more represented than trade and that trading was done mainly by Jews and foreigners, while the local population was mostly engaged in crafts.

The data in this article has been provided separately for Križevci and for other places in the Križevci district, as it was in 1890, after the new administrative division of the country done by Khuen-Héderváry in 1886. Despite the fact that the list is lacking and that it contains plenty of poorly written names, its contents allow making conclusions on internal migrations.

Keywords: Križevci, Križevci district, the year 1891, craftsmen, merchants